

AUÑIÓS

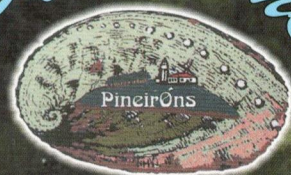
Nº 21

MAIO 2016

ASOCIACION CULTURAL

Pineiróns

PINCELADAS DA HISTORIA DE ONS NO XVI E XVII

Por: Ramón Patiño Gómez
Arqueólogo e historiador

A Illa de Ons sempre foi un punto de encontro para todo tipo de embarcacións que comerciaban polas costas europeas. Ademais de estar situada na ruta de comunicación usual entre as monarquías de Europa e as súas colonias en África e nas Indias Orientais, posuía unha entidade propia con poboación asentada e con recursos.

As illas galegas, hoxe chamadas Illas Atlánticas, sempre foron punto de recalada para protexerse dos temporais, facer reparacións dos danos nos barcos que estes provocaban, proverse da auga doce para o servizo das tripulacións e, se era posible, conseguir víveres. Ao mesmo tempo foron utilizadas como bases para os ataques que tanto os piratas e os corsarios, ademais das Armadas navais dos países europeos, facían contra as costas galegas, a maioría das veces para aprovisionarse de provisións, como tamén para interromper a libre navegación Norte-Sur e Sur-Norte dos países que intentaban dominar o comercio marítimo cando estaban en guerra.

Os primeiros datos da presenza destes estranxeiros nas illas datan do século XII, cando piratas berberiscos, de Sale ou Alxer, e nalgúns casos do Reino de Granada, nazaries, realizaban correrías en busca de presas e escravos. A súa presenza fixo que o famoso arcebispo Xelmírez contratara en Italia uns construtores de navíos para que en Iria Flavia fixeran unhas galeras e preparasen mariñeiría para combatelos. Deste momento, o ano 1120, recóllese a actuación de catro naves berberiscas que utilizando como base a illa de Ons atacaban as costas circundantes. A escuadra construída polo arcebispo conseguiu afundir tres deses navíos e espantar aos africanos.

Pero tamén a vida cotiá na illa xerou moitos litixios e reclamacións promovidos polos señores das illas, fidalgos que non residían nelas, pero que mediante permutas familiares se fixeran coa propiedade tendo aos seus moradores como aforados, suxeitos a unha renda. No período que abarca o século XVI e XVII os señores da illa foron diversos membros da familia Montenegro.

En 1520, o 23 de setembro, formalízase documentalmente a partición da illa de Ons entre Pedro Carnero, residente en Noia, e Payo Sorred de Sotomayor, á sazón cuñados. Tres anos despois, o 4 de xullo, atópanse moedas antigas, probablemente romanas, nalgún lugar da illa, o que non especifica a documentación, e encárganlle a Francisco Mejía que informe sobre os feitos e que faga unha valoración.

En 1554, o 28 de xuño, Bernardino Sarmiento de Montenegro, fillo de Payo, cede a súa lexítima, unha parte de Ons, ao seu irmán Antonio, ambos residentes en Redondela, a cambio dunha cantidade de ducados que necesita para poder ingresar na Orde de San Juan de Rodas, máis coñecida como a Orde de Malta, que por aquela época navegaban cos seus navíos por estas augas.

A partir dese momento Antonio Sarmiento de Montenegro intenta ser o único señor de Ons e así en 1562 consegue que o arcebispo de Santiago de Compostela Gaspar de Zúñiga y Avellaneda lle ceda unha pequena parte da illa que recibira en herdanza. A documentación ofrece o recoñecemento oficial da propiedade, o que lle permite nomear a Sarmiento dous escribáns, Gonzalo Pérez e Juan de Bamonde, para que atendan na illa os sucesos da mesma e controlen os *impostos*. Ao ano seguinte Pedro Carnero, que partira a propiedade da illa co seu avó, cede ao seu sobriño Antonio a parte que aínda conservaba en Ons.

A illa xa estaba habitada, cunha aldea permanente na zona este da mesma protexida dos temporais. A cría de gando, en liberdade, tanto vacún como equino era importante. Esta actividade complementábase coa pesqueira.

Así en 1580 o xuíz de Ons acolle unha denuncia de Antonio Sarmiento contra Juan Ramos e Antonio Díaz por roubo de gando. Catro anos despois o mesmo xuíz pide ao seu colega de Cangas que aprese a un ermitán desa vila por cazar furtivamente coellos na illa.

En 1585 dúas naves corsarias son esnaquizadas contra a costa oeste da illa por un temporal e os do lugar recollen todo o que poden do que chega a terra. Naqueles anos as actividades do curso nas illas Atlánticas era grande. Esta é a causante de que o señor de Ons denuncie a Bartolomé Díaz e Juan Ramón Díaz, residentes na illa e probablemente irmáns, por participar axudando á tripulación dun navío corsario francés a saquear a aldea e roubar gando.

A situación social fíxose complexa; era unha comunidade semi-illada con poucos recursos e as visitas dos tripulantes dos navíos estranxeiros promovían dalgunha forma actuacións contra os poderes fácticos que controlaban a súa existencia. Así en 1587 ábrese un proceso xudicial contra os irmáns Pedro, Gonzalo, Esteban e Domingo Fernández, veciños da illa, por agredir ao párroco da mesma Juan de Millara.

En 1596 volve a naufragar un navío estranxeiro e ábrese un preito porque Antonio Sarmiento reclamaba os restos, recollidos polos veciños do lugar, deste barco francés cuxo propietario, Beltrán de San Martín, reclamaba lle foran entregados dado que xa había paz entre Francia e España.

Nos albores do século XVII o xuíz de Ons abre dilixencias xudiciais contra Pedro de Dadín, residente na Lanzada, por levar gando equino á illa e cazar nela sen autorización. O mesmo sucede con outro personaxe, Juan Hesturanes, veciño do anterior, e con Juan do Outeiro, alias o Tuerto, polas mesmas causas.

En 1604, o 26 de xuño, ante o xuíz da illa Juan Marino Pardo solicítase a custodia das mercancías recollidas dun navío, chamado FRANCÉS, que naufragara na illa. Salváranse algúns dos seus tripulantes coas súas pertenzas, e aínda que aínda había paz con Francia, estes son arrestados, probablemente para aclarar se eran mercadores ou corsarios.

En 1605 o mesmo xuíz solicita ao seu colega de Portonovo que abra dilixencias contra Antonio Díaz, coñecido como o ermitán de San Fins, por levar á illa a pastar gando vacún e equino sen satisfacer ningún acordo co señor da illa.

Os anos pasan máis tranquilos, sen grandes sobresaltos, pero volven os berberiscos á zona. En 1617 atacaron a vila de Cangas, na que fixeron grandes estragos e capturaron máis de douscentos prisioneiros que converteron en escravos ata que mediante a intervención de parentes se conseguía pagar o seu rescate. En 1622 con dez navíos saquearon a costa dende Portonovo ao Grove e en 1625 chegaron ás proximidades de Pontevedra, desaparecendo máis de corenta persoas. No 1633 unha desta naves finaliza estrelada na costa da illa. Os superviventes, que chegaron a ser 36, foron capturados e vendidos como escravos. Cando se coñeceu a noticia do naufragio nos pobos ribeiráns, dende estes trasladáronse varias pinazas e chalupas con xente armada á captura de mouros. Nesta caza participaron setenta e nove persoas que meses despois reclamaban, ante as autoridades, a súa parte ou quiñón da venda, pero os mouros vendéronse con dificultade, pouco a pouco e por pouco valor.

Oito anos despois un empresario vasco, Francisco Zárraga Breogán (Barragán nalgúns textos), dedicado ao corso, solicitou da Monarquía española que se lle deixara sacar a artillería dunha nave turca, que así tamén se chamaban aos piratas musulmáns, que naufragara na illa e que se supoñía portaba canóns de bronce:

“Se lle permitira extraer e usar a artillería dun navío turco afundido”.

Con parte do recuperado Zárraga armou algúns dos seus barcos que tomaban presas nas costas galegas usando de base portos como Coruña e Vigo, non só para abastecerse senón tamén para vender os barcos apresados e as mercancías que portasen. Só cando a presa era moi importante remitíaa ao País Vasco arriscándose a que fora represada. Nun memorial escrito por este capitán corsario, no que solicitaba favores ao Rei, reconece que sufriu algunhas represas e algún que outro naufragio por causa dos temporais nas costas galegas.

A finais do XVII vólvense a producir varias denuncias contra veciños de Sanxenxo polo aproveitamento da illa de Ons como zona de pasto e coto de caza, sen pagar nada aos seus propietarios.

En datas posteriores repítense feitos como os citados, naufragios, denuncias por gando, pola caza furtiva e máis dunha actuación corsaria.

Todos os datos que sustentan este artigo están recollidos nos arquivos existentes en diferentes institucións, a maioría deles relacionados coa familia Sarmiento de Montenegro, marqueses de Mos que, primeiro con Payo Sorred de Sotomayor, logo cos seus fillos Antonio e Bernardino, e máis tarde co seu neto Payo, todos con residencia na vila de Redondela, foron señores da illa de Ons, tendo como aforados aos habitantes da illa, preferentemente dedicados á pesca, que eran autosuficientes, cunha estrutura social diferenciada das vilas costeiras circundantes, dalgunha forma illados pero relacionados cos procesos económicos e comerciais que desenvolvían as novas potencias europeas en contra da supremacía da monarquía española dos Austrias, en cuxos territorios “*non se poñía o Sol*”.

Fontes:

- Archivo General de Indias
- Archivo del Marquesado de Mos
- Archivo Histórico Provincial de Pontevedra

Bibliografía:

- Patiño Gómez, R. “Naufragios en las costas gallegas” RP. Vigo 2015.